

Henry Kissinger emlékiratai

A Henry Kissinger emlékirataiból fordított szemelvényeket néhány évvel ezelőtt a hivatalosan nem is létező cenzúra csaknem szentségtörésnek tartotta, és közlésüket nem engedélyezte. Ez annál érthetlenebb volt, mert amint a pendlizó, az oda s vissza utazó, vagy saját kifejezését használva, a „vetélő” (shuttle) diplomata, Kissinger megjegyzi: „az elnöknek (Nixonnak) nagyon kedves emlékei voltak a román vezetőkkel való találkozásáról... és egy amerikai elnök először látogatott meg egy kelet-európai kommunista nemzetet”, amit az akkori rendszer saját sikerének könyvelhetett el. Mi ma már hozzátehetjük, hogy de Gaulle-nak 1968-ban, Nixonnak 1969-ben és a következő évben Wilson angol miniszterelnöknek a látogatása és e látogatások vizsgálati fokozatos elfajulásához és elkerülhetetlen kudarcához.

Henry Kissinger a XX. század diplomáciai történetének eredeti, egészen kivételes személyisége, az addigi 56 amerikai külügyminiszter közül ő az egyetlen, akinek szülőföldje nem Amerika volt. A Nürnberg melletti Fürth városkában született 1923-ban. Gyermek- és ifjúkora egy részét a hitleri Németországban töltötte; 1938-ban szülei kivándoroltak az Egyesült Államokba és New Yorkban telepedtek le. A 15 éves Heinz (ekkor még így hívták) középiskolai tanulmányait itt folytatta, majd ezek elvégzése után a New York-i City College esti tanfolyamára iratkozott be, közben mint munkás egy kefégyárban dolgozott. 1943-ban behívták katonának és Németországba került, ahol egy hírszerző tisztiiskolában a német nyelvet tanította. Itt az ugyancsak németországi származású barátja és felettese, Fritz Kraemer arra ösztönözte, hogy egyetemi tanulmányait ne hagyja abba. Kissinger hallgatott rá és leszerelése után (1946) a Harvard Egyetemre iratkozott be, megszerezte a különböző tudományok fokozatokat és 1954-ben letette a doktori szigorlatot.

Már korábban, 1949-ben megnősült és két gyermek apja lett, de első házassága tizenöt év múlva válással végződött.

1957-ben kiadott doktori dolgozatának kibővített változatában Metternich életpályáját és politikai felfogását elemzi. Politikai felfogására nagy hatással volt Metternich és Castlersagh (Lord Londonderry) elmélete a hatalmi egyensúlyról. Mostantól kezdve ugyanis ebben látja a nemzetközi biztonság alapját, mert szerinte „minden nagyhatalom az abszolút biztonságra törekszik”. A valóságban ez utópia, hiszen valamelyik állam „abszolút biztonsága” az összes többi számára a biztonság hiányát jelenti.

Kissinger az évek során számos tanulmányt és könyvet írt a nemzetközi kérdésekről, a politikáról, a védelmi stratégiáról stb. A *Nuclear Weapons and Foreign Policy* (A nukleáris fegyverek és a külpolitika) című könyvében az egyensúlypolitika elveit a jelenkorra alkalmazza és azt fejtegeti, hogy milyen új helyzet állt elő a nemzetközi politikában az atomfegyverek feltalálása után. A *The Necessity for Choice* (A választás szükségessége) 1960-ban jelent meg; benne élesen bírálja az Eisenhower-adminisztráció külpolitikáját, és „a hatalmi egyensúlyt” az „erőegyensúly” fogalmával váltja fel. 1969-ben Bismarckról írt tanulmányt, akit azért dicsér, mert felismerte a geopolitika jelentőségét és a helyes diplomáciai módszer alkalmazását.

Könyvei, tanulmányai, cikkei lényegében gyakorlati politikájának eszmei indoklásai. Miután kinevezték nyilvános rendes tanárnak a Harvard Egyetemre (1962), a politikai elmélet és a diplomáciai gyakorlat összefűzését fokozottabb mértékben érvényesítette. 1965-ben látogatást tett a polgárháborúban szenvedő Vietnamban és a következő években Párizson keresztül biztosította Washington és Hanoi politikai kapcsolatát.

Bár Nixon-ellenes nézeteit nem tartotta titokban, az új elnök 1968-ban a nemzeti biztonsági ügyek (*National Security Affairs*) tanácsadójának nevezte ki. Új minőségében csakhamar az amerikai külpolitika első embere lett. Az amerikai külügyi intézményekbe bevezetett reformjaival, a diplomáciában a közvetlen személyes tárgyalások és kapcsolatok új módszerével nagymértékben hozzájárult a nemzetközi helyzet enyhüléséhez. 1973 novemberében befejezte a vietnámi tárgyalásokat, ami meghozta számára a béke Nobel-díjat. Nyolc éven át irányította az amerikai külpolitikát, négy évig mint az elnök tanácsadója (1969–1973), négyig pedig mint külügyminiszter (1973–1977).

Emlékiratai ezekre az évekre terjednek ki. A *White House Years* (Évek a Fehér Házban, 1979) külpolitikai tevékenységének első szakaszát foglalja

össze: beiktatását, az amerikai külpolitikai élet kulisszák mögötti vívódásait és a szuperhatalmak közötti tárgyalásokat, a titkos diplomáciai utakat stb. Mint minden emlékirat, nem nélkülözi az egyéni, a szubjektív vonásokat, mégis hű tükörképe az akkori nemzetközi helyzet, a nagyhatalmak közötti kapcsolatok és Földünk különböző részein kirobbant társadalmi, politikai konfliktusok, a népi, nemzeti felkelések és zavargások történetének.

A második kötet: a *Years of Upheaval* (A fejtelenség évei, 1982) az amerikai bel- és külpolitikai élet zavaros időszakát (a választások, Watergate, Vietnam, Nixon bukása stb.) foglalja össze. Azzal kezd, hogy Nixon birtokán, az úszómedencében folytatott tárgyalások után külügyminiszternek nevezik ki, majd délkelet-ázsiai utazásaival folytatja, de az olvasó szemei előtt felmerülnek az európai, közel-keleti, chilei, koreai, kínai, szovjet stb. problémák, továbbá az energiaválság, a *détente*, vagyis mindazok a kérdések, melyek az Egyesült Államokat és Földünk valamennyi lakóját foglalkoztatják.

Émlékirataiból is kiderül, hogy Kissinger reálpolitikus, és politikai tevékenységében három alapelvet tart szem előtt: a nemzeti érdeket, a hatalmi, illetve az erőegyensúlyt és a nukleáris fegyverek teremtette új helyzetet.

A nagyhatalmak képviselőinek találkozáját, mivel akkor éppen amerikai tanulmányúton voltam, az ottani sajtóban és televízióban követtem nyomon. Az amerikai kövélemény kezdetben a találkozót nem fogadta nagy lelkesedéssel. Az első közlemények után, amelyekből kiderült a kereskedelmi kapcsolatok kibővítésének lehetősége, a hangulat megváltozott és hazatérésekor a repülőtérrel egyenesen a kongresszusi terembe „helikopterező” elnököt és kíséretét kitörő tapsmal és felállással fogadták, pártállásra való tekintet nélkül.

Kissinger feltétlenül eredményes külpolitikája nemcsak dicséretet váltott ki, hanem bírálatot is. Sokan ugyanis úgy vélték, hogy nagyobb figyelmet szentel a „főnököknek” (*principals*), mint az elveknek (*principles*), mert mindenekelőtt a vezetők megnyerésére törekedett. Ennek ellenére nem kétséges, hogy a *détente*, az enyhítés és az enyhülés diplomáciája az európai és a világhelyzet fokozatos javulásához vezetett még akkor is, ha időről időre a feszültségek, mint a tavaszi fagyok, vissza is tértek.

B. A.

Évek a Fehér Házban

MEGHÍVÁS A HATALOMRA

Beiktatásom egy hideg, szeles napon folyt le. Eppen az új kormány mögött ültem, és figyeltem Lyndon Johnson, amint hosszú léptekkel, az *Üdvözlés a vezetőnek* hangjai mellett bevonult a terem oldalhajóján. Aztán úgy állt ott, mint egy kalitkába zárt sas: büszkén, méltóságteljesen, mint akit a kicsi dolgok többé nem gyötörnek, szemét a messi magasságra szegezve, ahova már soha fel nem juthat. Újabb harsona, és a megválasztott elnök, Richard Nixon tűnt fel. Állkapcsa elszántan előreállt, mégis bizonytalannak látszott, mintha kétsége lett volna afelől, hogy valóban ott van. Látszott, hogy örvend. Mégis fáradtnak tűnt, mint a maratoni futó, aki kimerült a nagy versenyben. Mint mindig, nehéz lett volna megmondani, a mostani alkalom vagy annak korábbi képe volt-e az, amit valóban élvezett.

Meglepetésem, hogy ott lehetek, érzékelhető volt. Egész politikai tapasztalatomat azoknak a társaságában szereztem, akik magukat Richard Nixon kibékíthetetlen ellenzékének tekintették. Tíz éven át a Harvard Egyetemen tanítottam, ahol a tantestületnek Nixonnal szemben táplált megvetése begyökerezett igazhitűségnek számított. Azt a személyt, aki életemre a legnagyobb hatást gyakorolta, Nelson Rockefellert, az elnökjelölés hívságos pályázatán Nixon kétszer győzte le.

A Rockefeller és Nixon közötti vetélkedésből nem hiányozott a személyi ellenszenv sem, amely felülmúlta azt, amelyet az egyetlen pályadíjért folytatott küzdelem eleve kelteni szokott. Nixon Rockefellert önző amatőrnek tartotta, olyannak, aki mindazt, amit nem tud ellenőrizni, zátonyra juttatja. Rockefeller viszont Nixonon olyan opportunistának tekintette, akinek nincs meg a nemzetünk sorsának alakításához szükséges víziója és idealizmusa.

A Nixon iránt tanúsított eme ellenszenvből én 1968-ban sok mindent magamévá tettem, noha erre vonatkozólag, amire ezt a véleményyt alapíthattam volna, kevés közvetlen bizonyítékom volt. Jelen voltam azon a rendkívül érdekes sajtóértekezleten, amelyen Rockefeller elismerte Nixon győzelmét, és a szívem fájt.

Néhány hónapra e leverő nap után, amikor Richard Nixon már megválasztott elnök volt, Rockefeller kormányzóval és néhány tanácsadójával villásreggeli n vettem részt New York városában. Azt vitattuk, milyen magatartást tanúsítson Rockefeller azzal a valószínű ajánlattal szemben, hogy csatlakozzék Nixon kabinetjéhez. Vitánkat telefonhívás szakította félbe. Éles figyelmeztetés volt ez Rockefellernek a nemzeti politikában meghiusuló pályájára, mert a felhívó Dwight Chapin, Nixonnak a kinevezéseket intéző titkára volt, s azért szakította meg Rockefeller stratégiai gyűlését, hogy engem kérjen meg és nem Rockefellerrel találkozzam főnökével.

November 25-én de. 10 órakor jelentkeztem Nixon átmeneti főhadiszállásán, a Pierre Szállodában. Azt hittem, hogy a megválasztott elnök valószínűleg az előtte álló politikai kérdésekben akarja kikérni véleményemet. Chapin tágas dolgozószobájába vitt, és közölte velem, hogy a megválasztott elnök nemsokára odaérkezik. Akkor még nem tudtam, hogy Nixon rendkívül félénk. Találkozása új emberekkel bizonytalanságot árasztó remegéssel töltötte el, különösen, ha azok várhatólag vizsgálautasítják vagy ellentmondanak neki. Amint kinevezésekor, most is feltehetően valamelyik szomszédos teremben idegeit csillapította, észrevételeit vette számba, és azokat valószínűleg egy sárga lapra jegyezte le, amelyet látogatóinak sohasem mutatott meg.

Amikor végre belépett a terembe, vidámnak és könnyednek látszott, nagyfokú idegességét azonban nem rejtette el. Beszédének tárgya az új kormány összeállításának feladata volt. A külügyminisztériumhoz nem volt sok bizalma. Ennek személyzete ugyanis nem tanúsított hűséget iránta. A külügyi bizalmat mint elnököt lenézte és semmibe vette, mielőtt a hivatalból kilépett. Ezért erősen elhatározta, hogy a külpolitikát a Fehér Házból irányítja majd. Parancsoló szükségességnek tartotta, hogy a CIA-t a politika alakításából kizárja. Ennek személyzete az *Ivy League* (a Borostyán Liga) liberálisaiából állott, akik a tárgyilagosságot és ürügyen rendszerint saját elképzeléseiket tölték előtérbe. Nixon minderről kikérte véleményemet.

En azt válaszoltam, hogy a külügyi szolgálatnak az elnökkel szemben tanúsított magatartását ne az elnökjelölt vagy éppen az alelnök iránti viselkedése alapján ítélje meg. Mindenesetre az az elnök, aki tisztában van saját szándékával, mindig képes lesz kezében tartani a külpolitikát. Túl keveset tudok a CIA-ról ahhoz, hogy véleményyt alkossak róla. Egyetértettem vele abban, hogy kidolgozott határozathozatali eljárásra van szükség. Az Eisenhower-kormány szigorú formalizmusát el kellene kerülni, de én úgy látom, valamilyen újszerű koherenciára, összeegyeztethetőségre és pontos körülhatároltságra lenne feltétlenül szükség.

Nixon kifejtette néhány külpolitikai elgondolását. Megleptek gyors felfogása és széles körű ismeretei; mindez ellenkezett azzal a képpel, amelyet én róla korábban alkottam. Megkérdezte, véleményem szerint mi kellene hogy legyen diplomáciájának célja. Azt válaszoltam, hogy legalapvetőbb kérdés külpolitikánk felzabardítása az eufória és a riadalom közötti, erőltetett történeti ingadozás alól, az alól az illúzió alól, hogy a döntések főként a döntéshozók vérmérsékletétől függenek. A politikát a nemzeti érdek alapvető elveihez kell kapcsolni, amelyek akkor is megmaradnak, ha az elnökök változnak.

E pontnál a beszélgetés kevésbé szabatosá vált. En úgy értettem, hogy tőlem azt kérdezték meg, vajon elvileg kész vagyok-e valamilyen tervezői minőségben az ő kormányához csatlakozni. Válaszom az volt, amennyiben valamilyen kabinetállást felajánlanak Rockefeller kormányzóknak, boldogan szolgálnék beosztottjaként.

Visszatekintve, most világos, hogy megjegyzésem Rockefeller kinevezésének még a lehálvánvabb lehetőségét is szertefoszlatta, ha ilyesmi egyáltalán létezett. Richard Nixonnak nem volt szándékában engem Nelson Rockefeller uszályaként a kormányba bevenni. Hozzám őt az vonzotta, mit később értettem meg: ti. ő kinevezéssel bizonyítani tudná képességét egy harvardi értelmiségi kooptálásában, és az a tény, hogy Rockefeller környezetéből származom, a látványt még eddekesebbé tenné.

Másnap telefonon hívtak fel John Mitchell hivatalából; találkozót ajánlottak annak megbeszélésére, hogy mi legyen a helyem az új adminisztrációban. Azt, hogy milyen állásról van szó, nem jelezték.

Mitchell asztala mögött találtam, pipájából pöfékelve. Magabiztos és halk volt, s egyenesen a tárgyra tért: „Mit határozott a nemzeti biztonsági állásról?”

„Nem tudom, hogy ezt nekem felajánlották volna.”

„Ó, Jézus Krisztus — mondotta Mitchell —, ismét felcsavarták” — majd zatosan kiment. Őt perc múlva azzal a hírral jött vissza, hogy a megválasztott elnök találkozni akar velem.

Ekkorra már világossá vált, hogy mit forgatott Nixon a fejében: a biztonsági tanácsadói állást ajánlotta fel. A megválasztott elnök megismételte felfogását a CIA

illetéktelenségéről és a külügyminisztérium megbízhatatlanságáról. A biztonsági tanácsadói állás azért volt számára döntő jelentőségű, hogy a külpolitikát a Fehér Házból irányíthassa.

FESZULTSEGEK AZ EGYÜTTESBEN

Néhány napra kinevezésem után Nixon közölte velem, hogy külügyminiszterévé William Pierce Rogerst nevezte ki. Azt állította, hogy ő és Rogers az Eisenhower-kormányzat idején, amikor Rogers főügyész volt, jó barátok voltak, noha barátságuk később megkopott. Ugyanakkor, mondotta, Rogers egyike azoknak az igen szívós, igen megfontolt, igen önző, elfogulatlan és nagyravágyó embereknek, akikkel ő valaha is találkozott. [...] És jó lesz, „ha azok a kisfiúk a külügyminisztériumban meghúzzák magukat, mert Rogers nem tűr ostobaságokat“. Kévszám külügyminiszterként szemeltek ki erre az állásra csupán azért, mert elnökük bizott külpolitikai járatlanságukban.

Az ötvenes években, Nixonnal való barátságuk idején, lélektanilag Rogers fellettes partnere volt Nixonnak. Alapjában véve nem tudta felfogni, hogy most ő van alárendelt helyzetben. Még kevésbé tudta megérteni azt az elgondolást, hogy őt részben azért nevezhették ki, mert régi barátja fel akarta cserélni a szerepeket.

Ez a furcsa, antifoniális kapcsolat két ember között azzal járt, hogy saját helyzetem megszilárdult; ám szerepem abban a kapcsolatban nem az ok, hanem az eredmény volt. Nixon kezdettől fogva el volt tökéltre arra, hogy a lényeges tárgyalásokat kézben tartja. Ha az Ovális Teremben állami vendéget fogadott megbeszélése, kormányzási időszaka alatt én voltam az egyetlen jelen levő amerikai.

Idő múltával a befolyásos külföldi vezetőkkel mindinkább az elnök vagy megbízásából én tárgyaltam olyan csatornákon keresztül, amelyek a Fehér Ház Szi-tuációs Termét közvetlenül összeköttették a külvilággal anélkül, hogy átmentek volna az ún. hátsó csatornákon, a Külügyminisztériumon. Nixon a fontos tárgyalásokat a Fehér Házba tette át, ahol közvetlenül ellenőrizhette azokat, a sikert magának könyvelhette el, és így elkerülhette az általa annyira gyűlölt bürokratikus vitát vagy az ernyedtséget. 1971 májusában a Külügyminisztérium nem tudott a Fehér Ház—Kreml csatornán folyó tárgyalásokról, melyek a SALT-megbeszéléseken az át-törést jelentették; erről csak 72 órával a hivatalos bejelentés előtt értesült. 1971 júliusában Rogersszel csak akkor közölték kínai „kirándulásom“, amikor már úton voltam. 1972 áprilisában Rogers ellenezte moszkvai utamat, amikor ezt vele az utolsó pillanatban közölték.

Nixon politikai gépezetében a feszültségeket a távlatok tekintetében meglevő, meggyőződésen alapuló véleménykülönbség is előidézte. Rogersnek agyafűrt, analitikus észjárása és kitűnő józan esze volt, de a perspektívája taktikai jellegű; mint ügyvédet arra képezték ki, hogy a problémákkal felmerülésük idején, „érdemeiknek megfelelően“ foglalkozzék. En a kérdéseket stratégiailag és geopolitikailag közelítettem meg, arra törekedve, hogy az eseményeket egymáshoz viszonyítsam; bátorítást vagy nyomást keltsek a világ egyik részében, hogy ezzel befolyásoljam az eseményeket a világ másik felében. Rogers engem önző serkeszedőnek tartott, aki megrontotta kapcsolatait az elnökkel; én hajlottam arra, hogy őt neofitának tekintsem, aki felborítja külpolitikánk gondosan kialakított tervszerűségét. Kapcsolataink szükségképpen megromlottak. Ha mindketten bölcsesebbek vagyunk, akkor megértettük volna, hogy hazánkat úgy szolgáljuk a legjobban, ha személyes nézet-eltéréseinket elsimitjük, és egymást erősítjük. Am Rogers túl büszke volt, én pedig intellektuálisan túl gögös, és Nixonnak gondja volt rá, hogy mindketten túl határozatlanok legyünk egy ilyen megoldás elfogadásában.

A SZOVJET REJTÉLY

„A másik nukleáris nagyhatalommal fenntartott kapcsolataink rejtélye a háború utáni amerikai külpolitikát állhatatosan foglalkoztatta“ — írja Kissinger. És noha a szovjetekkel való tárgyalás nem volt könnyű, az új kormányzatnak nem volt más választása, minthogy ésszerűen próbálkozzék a Moszkvával való csúcstalálkozó létrehozásával.

A nagyhatalmak gyakran úgy viselkednek, mint két állig felfegyverzett vak, akik körültagogatznak a teremben, mindegyik azt hiszi magáról, hogy a másik részéről halálos veszély fenyegeti, és a másiktól feltételezi, hogy látása tökéletes. Mindkét félnek tudnia kellene, hogy a politikacsinalás lényege gyakran a bizonytalanság, a kompromisszum és az inkoherencia. Mégis mindegyik hajlik arra, hogy a

másik félnek következetességet, előrelátást és koherenciát tulajdonítson. Persze, időnként a teremben levő két vak óriási károkat okozhat egymásnak, a teremről nem is szólva.

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió kapcsolatainak kérdése nemcsak abban rejlik, hogy létezik két, egymással versengő bürokrácia a maguk feltételezéseivel és gyanúsításaival, hanem abban is, hogy a tárgyalásokon egymással összeütköző felfogások vannak. Az amerikaiak hajlamosak azt hinni, hogy minden tárgyalásnak megvan a maga logikája, és az eredmény nagymértékben az alkudozási ügyeségtől, a jóakarattól és a kompromisszumra való hajlandóságtól függ. A bírálók rendszerint nagyobb hajlékonyságot követelnek meg. Egyetlen álláspont sem végleges. A másik fél nagyon hajlik arra, hogy merev maradjon, s így rájőjjön, mi mást ajánlhatnánk fel számára.

1969-ben az amerikai feleknek ez a magatartása megnehezítette erőfeszítéseiket. A kormányzaton belül látszólag véget nem érő harcot kellett megvívni azokkal, akik a tárgyalások lendületét a jóakarattal nem viszonyozható gesztusaival akarták táplálni. Sokan például azzal érveltek, hogy nekünk le kellene mondanunk az antiballisztikus lövedékekről (ABM), az önállóan célba érő hordozórakétákról (MIRV), mert különben a stratégiai fegyverek korlátozásának kilátásait kudarcra ítéljük, noha a valóságban az ABM és a MIRV-ről kiderült, hogy ezek a mi ütőkártyáink. Hasonlóképpen figyelmeztettek, hogy a Kína irányában történt nyitás a Szovjetunióval fennálló kapcsolataink gyengüléséhez vezethet; a valóságban viszont ez a nyitás a Szovjetunió felé több kérdésben áttörte a rönktorlaszt.

Belső megoszlásaink ellenállhatatlan alkalmat nyújtottak a szovjet vezetőségnek arra, hogy darabokra fűrészeljen minket. A Kreml nyomatékosan hangsúlyozta arra való hajlandóságát, hogy például tárgyalásokat kezdjen a SALT-ról. Közben a Fehér Ház azzal próbálkozott, hogy irányítsa válaszuinkat az általános szovjet magatartásra; kormányunk többi tagja — a sajtó által kiszivárogtatott, nem hivatalos célzásoktól kezdve — számtalan módot talált arra, hogy tudassa: kész, sőt ég a vágytól, hogy megkezdje a tárgyalásokat. Ezért azután első évünk nagyobb részét azzal töltöttük el, hogy meggyőzzük mind a szovjeteket, mind pedig saját bürokráciánkat, hogy tárgyalásainkat a nemzeti érdek szem előtt tartására törekszünk alapozni, nem pedig elvont jelszavakra: szigorú kölcsönösségre, és nem „gesztusokra” és „jeladásokra”. 1969 vége felé úgy látszott, hogy körültekintő bajvívásunk végéhez közeledik. Megbeszéléseim a szovjet követtel, Anatolij Dobryninnal — amiről azután kiderült, hogy ez jelenti a csatornát —, rendszerint szovjet kezdeményezésre, sokkal lényegesebbé váltak.

SZEMTŐL SZEMBE

Roosevelt óta előbb-utóbb valamennyi elnök meggyőződött arról, hogy a szovjet vezetőkkel való közvetlen találkozások útján, saját kezébe kell vennie a kelet–nyugati kapcsolatokat. Emberi dolog a béke érdekében döntő áttörésekre vágyakozni. Az elnököket ebben a kérdésben megerősíti az amerikai közvélemény, amely a kibékíthetetlen ellenségeskedést nem tudja elfogadni, s arra hajlik, hogy a nemzetközi kapcsolatokat az egyes személyiségek viselkedésének alapján ítélje meg.

Nixon kevésbé hajlott az ilyen törekvésekre, mint a legtöbb. Kétkelkedett abban, hogy egyetlen találkozás megváltoztathatja az események folyását. A nemzetközi politikában túl tapasztalt volt ahhoz, hogy ne tudja belátni: a nagyhatalmak között hosszú évtizedeken át fennálló feszültség nem a személyi ellenszenvégek eredménye. A szemtől szembeni tárgyalásokat nem nagyon kedvelte.

Es mégis 1970-ben, elnöksége kevés alkalmainak egyikén, a józan számításokat sutba dobva, sürgette a csúcstalálkozót. A háborús agitátorokról azt hitte, hogy valamilyen drámai békekezdeményezéssel el tudja hallgattatni őket. A szovjet vezetőkkel való találkozás — úgy látta — a kambodzsai szentélyek elleni támadásunkat követően, meggyőzhetné Hanoi, hogy valamilyen nagyobb stílusú játszma kifizetődőbbnek bizonyulhatna. Előnyt látott abban az őszi választások szempontjából is. Az év előrehaladtával, amit eredetileg manőverként kezdeményezett, annak csaknem megszállottja lett.

Ez volt az egyik ritka alkalom, amikor jelentősebb politikai kérdésben nem értettem egyet Nixonnal. A szovjetek nem adtak nekünk segítséget Vietnámban. A SALT lényegében még mindig holtpontra vesztegelt. A szovjetek harci személyzetet vetettek be Közép-Keleten — az első ilyen cselekmény a háború utáni időszakban. Kínai kezdeményezésünk a szovjetekkel való összejátszásunk látszata miatt könnyen zátonyra futhatott. Ilyen körülmények között a csúcstalálkozó kudarcba fulladhat; ha mégis meg akarjuk menteni, olyan megegyezésbe sodorhat, amely fölött később csak sajnálkozhatunk.

A MOSZKVAI KÜLDETÉS

1972. április 30-án, csütörtök délután, valamivel egy óra után, elnöki repülőgépen indultam Moszkvába. Utazásom titkos volt, és csak hazatérésem után jelentették be. A szovjetek hónapokon át sürgették a titkos találkozót, csaknem biztosan azért, mert Pekingben volt már titkos találkozó, és az egyenlőség címén ők is jogot formáltak hozzá.

Moszkvai utamon sokféle összegabalyodott szálát kellett volna megvizsgálnom, de amikor indulásom ideje elérkezett, valamennyit háttérbe szorította az észak-vietnami hadsereg március 30-án indított támadása. Vajon rávehető-e a Szovjetunió, hogy a csúcstalálkozó érdekében nyomást gyakoroljon szövetségésére? Vagy talán éppen mi forgunk veszélyben, és a Szovjetunió azért ravaszodik velünk, nehogy az észak-vietnami kihívásra katonailag válaszoljunk?

A kommunista párt vezetőjével, Leonyid Brezsnyevvel az első találkozásom április 21-én, 11 órára volt kitűzve. Tartózkodási helyén, egy villakomplexum legnagyobb vendégházában várt ránk. Láthatóan a diszkrét viselkedésre vonatkozó tanács és saját természetes ösztöne között örlődött, és felváltva hol lapogatót, hol komor tekintetet öltött. Megköszöntem a meleg fogadtatást. Tréfálkozva azt mondom, reméli, hogy lesz nekem még nagyobb melegem is. Megkérdeztem: ez fenyegetés vagy kellemes kilátás? Azt válaszolta, hogy a Szovjetunió nem hisz a fenyegetésekben — szívesen fogadott, újszerűnek ható közlés volt ez számomra.

Brezsnyevnek igen sokat jelentettek a látszatok. Titkos látogatásomkor büszkeségtől elteltlen vitt körül a Kremlben, a cárok tágas és előkelő lakosztályain, ahol majd Nixon szállása is lesz. A folyosó mentén márvány talpazatokon, minden két ablak között óriási vázák állottak. Valamennyi le volt takarva, kivéve azt, amelyet mint a türelmes munkával elért finom csiszolás példaképét mutatta meg nekem. A borító leplet, magyarázta, azért tartják rajtuk, és Nixon megérkezése előtt csak egy órával veszik le, hogy el ne veszítsék ragyogásukat. [...]

Első találkozásunkkor Brezsnyev idegesnek látszott; feltehetőleg azért is, mert először tárgyalt magasabb rangú amerikai tisztviselővel...

Brezsnyev és Kissinger tárgyalásai előkészítették a talajt Nixon látogatására; megegyeztek több pontban a SALT-ra vonatkozóan, valamint az Alapelvek kölcsönös kinyilatkoztatásában. Egy hónappal Kissinger útja után, 1972. május 20-án Nixon és kísérete az Air Force One fedélzetén elindult Moszkvába.

NIXON A KREMLBEN

A hangulat optimista, sőt mámoros volt. Hanoi és saját bírálóink támadásai ellenére keményen álltuk a sarat. Mögöttünk volt az a ritkán egyöntetű közvélemény, melyet a megelőző hónap nagyszerű eseményei váltottak ki. A konzervatívok ujjongtak Észak-Vietnam kikötőinek elaknásítása miatt, és a csúcstalálkozót szovjet hátrálásnak értelmezték, a liberálisok pedig megnyugodtak, hogy a csúcstalálkozóra egyáltalán sor került.

A mi távlati célkitűzéseink azonban bizonyos mértékben különböztek mind a liberálisokétól, mind pedig a konzervatívokétól. Elindulásunk előtt az elnök számára készült memorandumban én sommásan összefoglaltam a szovjet politikát, és határozottan jeleztem a kilátásunkat.

„Mivel a szovjet külpolitika a rendszer ideológiájában és a szovjet politika belső szerkezetében gyökerezik, mindig ellenséges marad a Nyugattal és főként az Egyesült Államokkal szemben. A szovjet vezetőknek és valamennyi lehetséges örökösnek világhatalmi ambíciói, valamint saját képességükbe vetett ama bizalmuk, hogy ambícióikat anyagi forrásaik révén megvalósíthatják, azt sugalmazza, hogy a Szovjetunió fokozódó nyomatékával erősíti majd kihívását a nyugati érdekekkel szemben, és bizonyos körülmények között vállalni fogja azt a kockázatot, amely mostanig túlzottan veszélyesnek tűnt volna.“

A szovjet csúcstalálkozó nem érte el a pekingi látogatás egységes jellegét, sokkal szétfolyóbb és szaggatottabb volt. A Nixon és a szovjet vezetők közötti tárgyalásokból hiányzott a központi téma. Egészében véve a felmerült kérdések csupán a szabványos álláspontok hivatalos kifejezései voltak, és jelentőségüket tekintve nem különböztek azoktól a levélváltásoktól, amelyek a csatornán keresztül oda-vissza érkeztek.

A csúcstalálkozón volt egy drámai ülés Vietnammal, amely Brezsnyev Moszkva melletti dácájában zajlott le. Ezen a szovjet vezetőségi trojka: a pártfőnök Brezsnyev, a miniszterelnök Koszigin és az elnök Nikolaj Podgornij Nixonot hergelte.

A Kremltől 40 percnyi autóra levő dácsa, a Moszkva folyó mentén, erősen erdősített vidéken, kis emelkedésre épült. Kétemeletes volt, kényelmes, anélkül, hogy fényűzőnek vagy szokatlanul előkelőnek tűnt volna. A földszinten kicsiny, egy ovális asztallal és egy nagy állóórával takaros berendezett tanácsterem volt.

A szovjet vezetők és Nixon egymással szemben ültek az ovális asztalnál. A tárgyalás elég engedékenyen kezdődött, de végül Nixon elhatározta, hogy nyíltan felveti a vietnami kérdést. Ha ő nem teszi, a szovjet vezetők biztosan megtették volna: puskájuk medvére volt töltve.

Nixon azzal az érveléssel kezdte, hogy a vietnami „járulékos kérdés” nem szabad, hogy megzavarja a kapcsolatainkban elért alapvető előrehaladást. Tisztában van azzal, hogy a Szovjetuniót ideológiai közelség fűzi Hanoihoz. De ezt a momentumot nem a vietnami „felfortyanás” miatt választottuk. (Hanoi 1972. húsvéti támadásaira utalt.) Mi nem tudjuk politikánkat felülvizsgálni, ha Hanoi nem mutat hajlandóságot tárgyalási álláspontját illetően. Moszkvának — fejtegette tovább gondolatait Nixon — az általa szerzett befolyásával, hogy katonai felszereléssel látta el, rá kellene vennie Hanoi, hogy ismét vegye fontolóra magatartását.

Most, hogy a vita tárgya Vietnam lett, a légkör hirtelen elhidegült. A szovjet vezetők maró gúnnyal kezdtek szónokolni Nixon ellen, aki mindezt, egy-két mondatnyi közbeszólás kivételével, méltóságteljes csendben tűrte. Nemcsak a vita tárgya volt súlyos, hanem a tónus is kíméletlenül fennhéjázó. Breznszjev nemcsak a „kegyetlen” bombázásokra panaszkodott, hanem vietnami beavatkozásunk egész történetére. Tagadta, hogy a háború befejezéséhez szükség lenne katonai cselekményekre. Hanoi kész a tárgyalásra, nekünk mindössze annyit kellene tennünk, hogy megszabadítsuk magunkat a dél-vietnami elnöktől, Nguyen Van Thieu-től, és hogy fogadjuk el Hanoi „ésszerű” programját. Számos, finomnak nem mondható utalás történt az amerikai politikának a Hitleréhez való hasonlatosságára.

Ha Breznszjev érzélgős volt, akkor Koszigin analitikus, ha Breznszjev ütögette az asztalt, Koszigin jéghidegen, kifogástalanul viselkedett, bár alapjában véve ő volt a trojka legagresszívabb tagja. Felidézte Lyndon Johnsonnal folytatott beszélgetését, aki kezdetben győzelmet jósolt, de kudarcot vallott. Azt állította, hogy ugyanez lesz Nixon sorsa is. Célzott arra, hogy Hanoi felülvizsgálhatja annak a lehetőségnek a korábbi elutasítását, hogy más országok haderői az ő oldalán lépjenek harcba — ami azután arra a visszavágásra sarkallta Nixont, hogy minket a fenyegetés nem ijeszt meg. Koszigin javasolta, hogy szabaduljunk meg Thieu-től, és ő meglehetősen biztos abban, hogy Hanoi egy ilyen javaslatot elfogad. (Mi is azon a véleményen voltunk. Egyáltalán nem gondoltuk, hogy Vietnam behódoltatásához szovjet segítségre lenne szükségünk.) Podgornij zárta a hozzászólásokat. Jelzői a kollégáival egyenrangúak voltak, noha előadása nyájasabb, tónusa alapvetően szelidebb volt.

A CSÚCSTALÁLKOZÓ ÉRTEKELESE

E vita után a csúcstalálkozó visszatért rendes kerékvágásába. Egyetértésre jutottak a SALT és a fegyverkorlátozásokra vonatkozó más kérdésekben.

A csúcstalálkozó összefüggésében és tartalmában az amerikai politika egyik jelentős sikere volt. Az a tény, hogy szembeszálltunk Hanoival, és mégis (a látványos pekingi látogatás után három hónappal) befejeztük a fontosabb tárgyalásokat Moszkvával, a nagyobb reményekre jogosító jövő képét idézte fel, és ilyenformán előtérbe hozta Vietnamot. De a lényeges eredmény annak a tárgyalási keretnek a felvázolása volt, amelyre [...] a koegzisztencia alapjait helyezni kell. A SALT viszont megtestesítette ama meggyőződésünket, mely szerint a féktelenül, spirálisan emelkedő nukleáris fegyverkezési verseny egyetlen országnak sem érdeke, és biztonságát egyiknek sem fokozza. Az *Alapelvek* kijelentése — amelyekkel Breznszjev is egyetértett — legalább szóban kifejezte a felelős politikai magatartás szükségességét. Ez a két alkotóelem azt a meggyőződésünket jelképezte, hogy a feszültségek enyhítését kizárólag a fegyverek ellenőrzésére alapozni nem lehet.

Ami az előttünk álló kérdéseket illeti, amennyire azokat áttekinthetjük, Amerika feladata újraalkotni és fenntartani a Szovjetunióval folytatott politikájának — melyet Moszkvában kezdtünk kiépíteni — két tartóoszlopát: hajlandóságát, hogy szembeszálljon a szovjet terjeszkedéssel és egyidejűleg készségét jövőbeli együttműködésünk határainak kijelölésére. Békésebb világnak álljuk útját, ha bármelyik irányban túl messzire elhajlunk.

A bevezetőt írta és fordította BODOR ANDRAS.